

CULTUUR in de **SPIEGEL** in het kort
ZBIEGEL

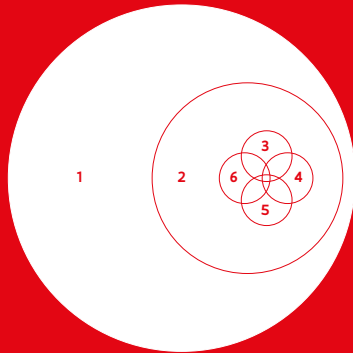

CULTUURINDESPIEGEL

Cultuur is niet het kledingstuk, de maaltijd, of het schilderij, maar de vorm en betekenis die de mensen die de kleding dragen, de maaltijd nuttigen of het schilderij bewonderen eraan hechten. Het is ook niet het schilderij aan de muur of de partituur van de symfonie, maar wat de toeschouwers zien en de luisteraars horen. Cultuur ligt dus niet vast in voorwerpen. Ze is niet statisch, maar veranderlijk, omdat onze opvattingen en voorkeuren veranderen en deels ook persoonlijk zijn.

Cultuur is wel de wijze waarop mensen hun werkelijkheid met behulp van voorwerpen, lichaam, taal en symbolen vorm en betekenis geven. Reflectie speelt daarbij een essentiële rol: cultuur kan ook zichzelf vorm en betekenis geven. Dan houdt ze ons een spiegel voor: in kunst, maar ook in de filosofie, of in de geschiedschrijving.

Op de volgende pagina's vind je enkele korte teksten en schema's als introductie op de cultuurtheorie Cultuur in de Spiegel. De theorie biedt een antwoord op de vraag wat cultuur is en wat het belang ervan is voor het onderwijs.

- 1 cultuur-in-brede-zin
- 2 cultuur-in-beperkte-zin (of cultuur-over-cultuur)
- 3 kunst
- 4 filosofie
- 5 ideologie
- 6 geschiedenis

In het onderwijs, maar ook daarbuiten maken jongeren de cultuur-in-brede-zin zich eigen. Het gaat om het gebruik maken van het geheugen om vorm te geven aan een altijd veranderende werkelijkheid.

Door het maken en het meemaken van cultuur vergroten en verfijnen ze hun geheugen, oefenen ze de basisvaardigheden en leren ze de verschillende cultuurdragers te hanteren.

In het cultuuronderwijs ontwikkelen ze hun bewustzijn van de cultuur en hun culturele identiteit. Deze culturele zelfreflectie – cultuur-in-beperkte-zin – is dus ‘cultuur-over-cultuur’.

Cultuur is betekenis geven aan de wereld om ons heen. Het is de wereld ervaren en interpreteren, verbeelden en kennen. Reflecteren op cultuur – onze eigen en die van anderen – is cultureel bewustzijn.

Mensen gebruiken daarbij vier vaardigheden: **waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren**, altijd in dezelfde volgorde, van concreet naar abstract. Daarbij maken ze gebruik van vier typen media: het lichaam (de zintuigen), voorwerpen, taal en grafische symbolen. Iedere vaardigheid heeft een favoriet medium: waarneming kan alleen dankzij de zintuigen, de verbeelding krijgt vorm in voorwerpen, begrippen bestaan dankzij taal en voor het inzicht in structuren zijn grafische symbolen noodzakelijk.

Hoe groter het geheugen van kinderen en hoe meer ze de vaardigheden beheersen, hoe rijker hun cultuur en hun cultureel bewustzijn. Alle onderwijs is onderwijs in cultuur. Cultuuronderwijs (muzische vorming, geschiedenis en erfgoed, filosofie, burgerschap) is onderwijs over cultuur.

Hou je eigen aanpak dus eens een spiegel voor! Kijk hoe je de vier culturele vaardigheden kan prikkelen en met welke combinatie van cultuurdragers dat kan. Zo geef jij het cultureel bewustzijn een boost!

De pijlen in de cirkel geven de chronologische volgorde aan waarin de culturele basisvaardigheden meestal gebruikt worden.

VIER CULTURELE VAARDIGHEDEN

Om te reflecteren op cultuur, gebruiken wij dezelfde vier vaardigheden: waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren. Het zijn die vaardigheden die ons tot culturele wezens maken:

- 1 Waarnemen** van overeenkomsten en verschillen. We vergaren nieuwe informatie. Dat doen we eigenlijk voortdurend, met al onze zintuigen. We kijken, voelen, ruiken, horen, proeven, ... en wat we waarnemen beleven we ook op een bepaalde manier. Dat komt omdat we het koppelen aan eerdere waarnemingen. We herkennen dingen, of we ervaren iets als “nieuw”, we onthouden dingen, enz.
- 2 Verbeelden** van mogelijkheden. We nemen niet alleen waar, we doen ook iets met wat we waarnemen. De mens is een maker, hij bewerkt en verandert zijn omgeving. De vaardigheid ‘verbeelding’ is niets anders dan het vermogen om iets nieuws te maken. Verbeelding kan een fysieke uitdrukking krijgen (bv. een dans, een traan, een personage) of in een tastbaar materieel product resulteren (bv. schilderij, een gebouw), maar ook een idee (bv. een droombeeld, een utopie, een plan, een inleving) is een vorm van verbeelding. De vaardigheid van het verbeelden leunt sterk aan bij wat we ook wel eens creativiteit noemen.
- 3 Categoriseren met concepten** (conceptualiseren). **Conceptualiseren** is een moeilijk woord voor benoemen (o.a. interpreteren) en duiden (bv. becommentariëren en waarderen). In essentie gaat het om het vormen van begrippen: iets concreet (de Mount Everest) wordt omgezet in abstracte tekens en concepten (het vierletterwoord ‘berg’). Meer dan dieren zijn mensen voortdurend bezig met de werkelijkheid te labelen en om te zetten in taal. De labels die we gebruiken, kunnen woorden zijn, maar ook klanken, noten, letters, politieke begrippen, ...
- 4 Analyseren** van structuren. Mensen zoeken naar noodzakelijke verbanden in de werkelijkheid: systemen, structuren, en patronen. Dat is analyseren. Ook het toetsen of testen van gegevens aan andere informatie is een onderdeel van analyseren.

ENKELE **VOORBEELDEN** VAN **LEERACTIVITEITEN** DIE DE **VIER CULTURELE VAARDIGHEDEN** CONCREET MAKEN:

1 Waarnemen

- Het volkslied beluisteren en memoriseren.
- Geblinddoekt plastische materialen voelen en herkennen met de handen.
- Zich oefenen in het aandachtig kijken naar een film, met oog voor beeldvoering, genre-elementen, ...
- Typische kenmerken van Romantiek herkennen bij het beluisteren van een muziekfragment van Beethoven.

2 Verbeelden

- Een tekening maken van je verjaardagsfeestje.
- Gebruiken van nieuwsbeelden om reclame te maken voor een bepaald event.
- Een spreekbeurt geven over een land en daarvoor enkele typische prenten, artefacten, foto's, streekgerechten, volksmuziek e.d. gebruiken.
- Een toneelstuk maken op basis van een boek, gedicht, nieuwsfragment, historische gebeurtenis e.a.
- Een variant op een clipje van Angèle maken en posten op YouTube.

3 Conceptualiseren

- Interpretieren van een sprookje.
- Benoemen van de typische kenmerken van een bepaalde kunsthistorische periode.
- Cartoons en andere spotprenten bestuderen en duiden.
- De typische kenmerken van het socialisme op een rijtje zetten.
- In de klas een debat voeren over de zin of onzin van het stakingsrecht.

4 Analyseren

- Een schilderij beoordelen op basis van stijlkenmerken en esthetiek.
- Ontleden waarom een bepaald muziekstuk een bepaalde klankkleur heeft.
- Verklaaren welke invloed een (toneel-)schrijver heeft gehad op een andere (bv. Marlowe op Shakespeare).
- Op de verschillende maatschappelijke domeinen een hypothetische historische vraag beantwoorden zoals: "wat als Hitler de oorlog had gewonnen?".

1

waarnemen

zintuiglijk waarnemen

zien • horen • ruiken • proeven • voelen

ervaren en beleven

lokaliseren • kijken • selecteren • observeren
proeven • ruiken • tasten • vaststellen

memoriseren en herkennen

onthouden • herinneren • oproepen • identificeren

2

verbeelden

verzinnen

associëren • ontwerpen • fantaseren • inschatten
plannen • transformeren • representeren • voorstellen

uitdrukken

presenteren • uitvoeren • spelen/doen alsof
inleving tonen • iets weergeven

maken

ontwikkelen • construeren • bewerken • toepassen

3

conceptualiseren

benoemen en bespreken

omschrijven • beschrijven • formuleren • praten
over • samenvatten

duiden en waarderen

becomentariëren • rechtvaardigen • debatteren

4

analyseren

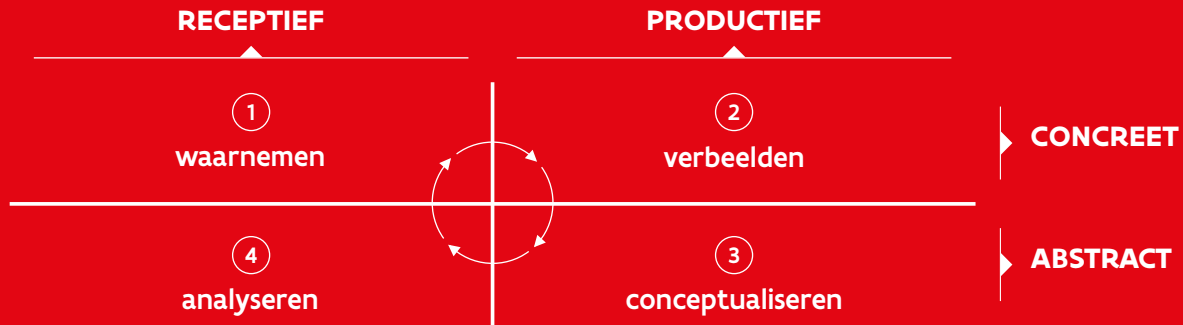
ontleden en onderzoeken

hypothesen opstellen • ontleden
testen • modellen zoeken • verbanden leggen
verklaren • inzichtelijk maken

aftoetsen en verklaren

checken • concluderen • beoordelen

Iedere basisvaardigheid is verbonden met werkwoorden die het schema uitbreiden en die het proces van een vaardigheid onderstrepen. Zo houdt verbeelden niet enkel het maken van beelden in, maar ook het fantasieren, inleven, bewerken, ... Niet alle basisvaardigheden hoeven te worden gebruikt in een les of een project of een museumopstelling.

Bij waarneming en analyse past het geheugen zich aan de werkelijkheid aan ('kennen'), ze zijn dus receptief. Bij verbeelden en conceptualiseren wordt vanuit het geheugen de werkelijkheid aangepast ('maken'), ze zijn dus productief. Waarnemen en verbeelding werken meestal met concrete voorstellingen (smaken, beweging, geluid, beelden); conceptualisering en analyse met abstracte kennis (bv. taal en wiskunde).

CULTUUR- DRAGERS & CONCRETE VOORBEELDEN

Reflecteren op wat de mens denkt en doet krijgt vaak een zichtbare of tastbare vorm. We spreken over cultuuruitingen of cultuurdragers (Barend van Heusden zelf verkiest de term 'media'). Het zijn de middelen of de materie waarin het culturele proces zich uit. De dragers van cultuur zijn in vier groepen te verdelen: het lichaam, gebruiksvoorwerpen, taal en grafische tekens. Deze indeling van cultuurdragers kent een overeenkomst met de eerdere indeling van vaardigheden: waarnemen is niet mogelijk zonder het lichaam, verbeelden in de zin van 'iets maken' veronderstelt veelal een voorwerp, conceptualiseren is niet mogelijk zonder een taal en het analyseren kan zich moeilijk ontwikkelen zonder grafische tekens.

Lichaam

gedachte
gezichtsuitdrukking
rituelen
dans
klank
...

Voorwerpen

werktuigen
kledingstukken
gerechten
maquettes
kerstversiering
...

Grafische symbolen

noten
letters
tekeningen
schilderijen
schema's
verkeersborden
landkaarten
...

Taal

gesproken taal
geschreven taal (literair of niet literair)
beeldtaal, doventaal, jongerentaal
notenleer
verkeerscode
wetenschappelijk jargon
gedichten
...

CANON Cultuurcel zet als bruggenbouwer met Cultuur in de Spiegel (CiS) de dialoog tussen cultuur en onderwijs voorop. Met het onderzoek Cultuur in de Spiegel werd in Vlaanderen vanaf 2012 tegemoet gekomen aan de vastgestelde nood aan een kader voor kunst- en cultuureducatie en een gemeenschappelijke taal voor onderwijs en cultuur. Het onderzoek werd breed participatief opgevat, waardoor ook al tijdens de doorlooptijd ervan, tussen 2012 en 2015, heel wat actoren actief met de theorie aan de slag konden gaan.

Het kader van Cultuur in de Spiegel helpt onderwijsprofessionals, culturele organisaties of kunstenaars die willen reflecteren over hun cultuurbegrip en verbinding willen maken met hun leerlingen, met het publiek en hun (maatschappelijke) opdracht. Via mijncultuurspiegel.be kunnen leerkrachten hun eigen cultuurbegrip en lesaanpak onder de loep nemen.

Op beleidsvlak lag het CiS-kader aan de basis van zowel de Europese sleutelcompetentie Cultureel Bewustzijn en Expressie als de Vlaamse variant, die sinds de modernisering van de eindtermen secundair onderwijs een te bereiken competentie is geworden. De versterkte samenwerking tussen het deeltijds kunstonderwijs en het leerplicht- en hoger onderwijs heeft als doelstelling in te zetten op cultureel bewustzijn en expressie. Uiteraard inspireert ook daar het CiS-kader als vertrekpunt en als gemeenschappelijke taal.

Cultuur in de Spiegel helpt om minder evidente leerdoelen of thema's te benaderen vanuit uiteenlopende invalshoeken. Het stimuleert samenwerking tussen verschillende sectoren, onderwijsniveaus en (socio-)culturele partners. Kunst en cultuur lenen zich immers uitstekend om te werken rond identiteit en thema's zoals pesten en welzijn, polarisering en diversiteit of digitalisering en geletterdheid. In een wereld van toenemende diversiteit, technologisering en economisering blijft een humanistisch-culturele blik van onschatbare waarde.

Met de vorming voor CiS-experten is het mogelijk om expertise in het onderwijs en in de culturele sector verder te delen. CANON Cultuurcel brengt deze verhalen van verandering en verdieping graag in beeld. cultuurindespiegel.be

Contacteer ons voor meer informatie, we staan graag voor u klaar.

Het CANON-team

Gebruikte literatuur

VAN HEUSDEN, B., *Cultuur in de spiegel. Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*, Groningen, 2010.

VERMEERSCH, L., VANDENBROUCKE, A., DE BACKER, F., LOMBAERS, K., ELIAS, W., GOENEZ, K. *Culturele basisvaardigheden. Een ontwikkelingslijn op basis van de cultuurtheorie 'Cultuur in de Spiegel'*, Elsene/Brussel, 2016.

VERMEERSCH, L. EN THOMAS, V. (red.), *De cultuurspiegel. Jouw gids voor cultuur op school*, Brussel, 2016.

LUYTEN, A. (red.), *Cultuur in de spiegel. Verder, dieper, meer*. Brussel, 2016.

VAN HEUSDEN, B., RASS, A., TANS, J., *Cultuur². Basis voor cultuuronderwijs*. Assen, 2016.

Meer info op website

cultuurindespiegel.be

Ben je op zoek naar een interessante activiteit om met je klas te doen? Zoek je een cultuurpartner om mee samen te werken? Zou je graag de mogelijkheden verkennen om een financieel duwtje in de rug te krijgen voor een cultureel project op school? Of wil je gewoon inspiratie opdoen? Neem dan 'ns een kijkje op cultuurkuur.be

Dit is een publicatie van CANON Cultuurcel- departement Onderwijs.

D/2019/3241/185